

Historiske noter indeholder bidrag fra: arkivar Dorrit Andersen (D.A.), professor, dr. theol. Troels Dahlerup (T. D.), universitetslektor, dr. phil. Poul Enemark (P.E.), museumsinspektør John Erichsen (J.E.), arkivar C. Rise Hansen (C.R.H.), bibliotekar Harald Ilsøe (H.I.), stud. mag. Per Malmberg Jensen (P.M.J.), redaktør Marie-Louise Jørgensen (M-L.J.), arkivar Helle Linde (H.L.), overinspektør Peter Michelsen (P.M.), forlagsredaktør Kirsten Prange (K.P.), universitetslektor Knud Prange (K.P.) og arkivar Hans H. Worsøe (H.H.W.).

Hvem besøger museumsudstillinger? I forbindelse med Brede-udstillingen »Klæ'r skaber Folk« har stud. mag.'erne Anne Walbom og Max Vinner foretaget en publikumsundersøgelse. 1432 besøgende har udfyldt et skema med 16 spørgsmål, og herom kan man læse i: *Nyt og Noter* fra Kulturmuseerne, nr. 91, 1972. Svarene siger ganske meget om de besøgendes alder, uddannelse, vaner og ønsker; og reaktionen overfor udstillingens opbygning, den automatiske omvisning, skiltningen m. m. kan sikkert give udstillingens arrangører noget at tænke over. Det var nok en god idé om museerne med mellemrum lavede undersøgelser af denne art for at se om udstillinger nu

også virker efter deres hensigt. Nogle tankevækkende tal fra denne undersøgelse: 53 % af gæsterne var under 21 år og 23 % mellem 22 og 35 år.

K.P.

Ny åbningstid. Landsarkivet i Viborg har ændret sin gamle åbningstid (kl. 9–17), så læsesalen nu er tilgængelig fra kl. 8,30 til 16,30. Det er sket efter at man har spurgt de besøgende om deres mening. Ca. 23 % var ligeglade, knap 7 % ville begynde dagens arbejde kl. 8, knap 3 % kl. 8,30 og godt 67 % foretrak den gamle åbningstid. K.P.

Specialarkiver for grene af administrationen kendes i udlandet som samlinger, mere eller mindre frigjorte af rigsarkiverne. I England har spørgsmålet om de nationaliserede jernbaners (British Railways Board's) arkiver været diskuteret; der var planer oppe om at anbringe dem i York som del af et foreslået jernbanemuseum. Modforestillinger indgik, og ved ministeriel erklæring i begge Parlamentets huse bestemtes, at jernbanearkiverne fra 1. april 1972 skulle henlægges under Public Record Office, foreløbigt som British Railways Historical Records Centre (Porchester Road, London W.2), for, når de nye engelske arkivbygninger midt i 1970-erne tages i brug, helt at

indlemmes i P.R.O. sammen med de nyere jernbanearkivalier, der måtte findes værdige til stadig opbevaring.

C.R.H.

Arbejderbevægelsens historie har i mange lande været genstand for en omfattende forskningsaktivitet som et af de centrale fænomener i den moderne samfundsudvikling. Men hidtil har emnet kun i begrænset omfang haft danske historikers bevågenhed. Dog har der i de seneste år vist sig tegn på en ændring heri. Derfor har en gruppe historikere og andre interesserede i 1970 taget initiativet til oprettelse af »Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie«, der har til formål »at inspirere til og befordre studiet af arbejderbevægelsens historie«. Selskabet udgiver en årbog, der skal indeholde afhandlinger og kilder vedrørende dansk og udenlandsk arbejderbevægelse, samt anmeldelser. Årbogens første bind udkom i slutningen af 1971. Desuden planlægges udgivelsen af en skriftserie, ligesom selskabet i 1972 vil afholde et seminar til drøftelse af bl. a. kilde- og metodeproblemer. Selskabets adresse er: Runebergsallé 32, 2860 Søborg.

D.A.

Kunsthistorie er som videnskabelig disciplin af yngre dato her i landet; trods flere seriøse forsøg har faget ikke formået at manifestere sig med et selvstændigt, levedygtigt tidsskrift. Med HAFNIA Copenhagen Papers in the History of Art (1970) synes Kunsthistorisk Laboratorium at råde bod herpå. Formatet er stort, typografien tiltalende, og illustrationerne fortrinlige. Tidsskriftet skal efter planen udkomme hvert andet år; første nummer er redi-

geret af bibliotekar Hakon Lund og indledes af professor Else Kai Sass, som giver et summarisk rids af kunsthistorie som dansk universitetsfag. Selve artiklerne dækker både i geografisk og kronologisk forstand et bredt spekter: Øystein Hjort behandler fresker i det 12. århundredes Mellemitalien (The Frescoes of Castel Sant' Elia. A Problem of Stylistic Attribution), Thomas Riis beretter om en tysk kunstner, der bl. a. malede for Christian III (Jacob Binck in Lübeck), og Hakon Lund skriver om arkitekten Eigtveds ombygninger for A. G. Moltke (Niels Eigtved als Herrenhofarchitekt). Lisbeth Balslev Jørgensens emne er nordsjællandske sommerhuse omkring århundredskiftet (Sommerhaus mit Loggia oder Söller). Fremtidige numre af tidsskriftet burde indeholde register, mens en rubrik til anmeldelser og debat utvivlsomt kunne afhjælpe et stort savn.

J.E.

Illustrering af lokalhistoriske arbejder kan være svært. I bd. 14 af Heimen giver det norske Kunstindustrimuseums direktør Laurits Opstad en række kortfattede, men meget nyttige råd for den der skal redigere billedstoffet i en sognehistorie. Samtidig beskrives en praktisk metode hvorved man kan bruge kort til at anskueliggøre sine forskningsresultater.

K.P.

Lokalt kulturværn er hovedtemaet i Heimens hefte 2, 1971. Hans Try op-ridser nogle hovedpunkter i problematikken og derefter følger artikler om museernes placering i det lokale kulturmiljø, de små lokalmuseers berettigelse og museerne som kulturformidlere. Den sidste artikel er skrevet af muse-

umsinspektør Else-Marie Boyhus. De samme emner behandles også i *Heimen*, hefte 1 og 2, 1972. K. P.

Et eksempel til efterfølgelse. »... en forskare och författare skriver med den önskan att bli läst av så många som möjligt som kan vara intresserade av ett behandlat ämne. Bibliografin är ett bekvämt hjälpmedel härför, ju behövligare ju mer en produktion är spridd och splittrad. När denne omständighet i hög grad föreligger kan en bibliografi betraktas som en konsekvent skyldighet – i detta fall en följdverkan av ett halvt sekels agerande.« Dette citat stammer fra forordet til »Sigfrid Svenssons tryckta skrifter under 50 år«, en bibliografi, som den svenske etnolog Sigfrid Svensson selv har udarbejdet over sin store videnskabelige produktion. Bibliografien, der dækker tidsrummet 1922–1971, er ordnet efter år, og inden for de enkelte år efter bøger, tidsskriftartikler, artikler i dags- og ugepressen, samt anmeldelser. Den er forsynet med et sagregister og indeholder desuden en fortegnelse over de anmeldelser, Sigfrid Svensson har udarbejdet. P.M.J.

Danske Opslagsværker, tidligere omtalt i F. og N. xxiv s. 585, er 1971–72 blevet forøget med endnu nogle hæfter, hvori redaktørerne af nogle vigtige opslagsværker redegør for disses tilblivelse, opbygning og plan. Aage Hansen fortæller om *Ordbog over det danske Sprog*, passende krydret med personlige erindringer om værkets redaktører og medarbejdere gennem halvanden menneskealder. Bl. a. gives der her som i Georg Ronas skildring af de forskelligartede problemer forbundet

med redaktionen af *Kulturhistorisk Leksikon* bidrag til en karakteristik af mennesket og redaktøren Lis Jacobsen. Elna Møller fortæller, også med strejf ind i personalhistorien, om det omhyggelige arbejde der ligger til grund for beskrivelserne og illustrationerne i den store museums katalog, som hedder *Danmarks Kirker*, og Niels Nielsen skildrer tilblivelsen af *Trap Danmark*, 5. udgave, med tilbageblik til de tidligere udgaver og redegørelse for udarbejdelsen af den af den nye kommuneinddeling af 1970 nødvendiggjorte orienteringsnøgle. Om redaktionen af vor ældste og mest traditionsbundne håndbog, *Statshåndbogen* eller rettere: *Kongelig dansk Hof- og Statskalender*, giver Albert Fabritius besked og siger med morsom nøgternhed om gennemførelsen af en redaktionel skæringsdag, 1. okt., at det må anses for at være af værdi for benytterne, »at statshåndbogen dog er rigtig én dag om året«. Derudover rummer den (ikke afsluttede) række af hæfter oplysende artikler om nationalbibliografien *Bibliotheca Danica 1482–1830*, inkluderet en gennemgang af katalogen over Det kgl. Biblioteks danske afdeling, om *KTAS' telefonbog*, herunder dens overgang til edb-behandling og planerne om nye alfabetiseringsregler, om tilblivelsen af *En lokalbibliografi*, d. v. s. den meget omfattende og omtalte Søllerødbibliografi, og om *En oversættelsesordbog*, bl. a. om ordbogserfaringer fra arbejdet med det store fransk-danske ordbogsværk. Alt meget lærerig og undertiden fornøjet læsning. H.I.

4 *Lokalstudier* er titlen på en samling af handlinger udgivet af Erhvervsarkivet 1971. Forfatterne er tre af arkivets

medarbejdere: Ib Gejl, Vagn Dybdahl og Finn H. Lauridsen – sidstnævnte tegner sig for to afhandlinger. De 4 bidrag der har været offentliggjort i amtshistoriske årbøger (Århus og Randers), dækker et bredt område, fra: Manufakturhuset i Århus 1757–63 over Familien Schmalfeld og J. E. Schmalfelds tobaksfabrik i Århus og Arveprinsesse Carolines Børneasyl til Med Randersborgere i Skydepavillonen i 1870'erne. Den fælles titel har klang af programerklæring, og de tre forfattere mener da også »at virkelig samfundshistorie kun kan dyrkes gennem lokalstudier«.

K.P.

100 år og 600 år. Hansische Geschichtsblätter, der udgives af Hansischer Geschichtsverein, nåede i 1970 til 88. årgang, som er viet et dobbelt jubilæum, nemlig foreningens første 100 år og 600-året for Stralsundfreden mellem Danmark og Kölner Konføderationens maritime købstæder. Indledningsvis giver Ahasver v. Brandt en udførlig historiografisk redegørelse for foreningens virke i de forløbne 100 år; i sandhed en anselig række publikationer, foreningen kan fremvise lige fra seriøse kommenterede kildeudgaver som Hanserezesse til instruktive populæroversigter som Pfingstblätter, monumentale monografier side om side med dybtgående specialanalyser i artikelform i Hansische Geschichtsblätter. Ikke mindre overvældende er det forskergalleri, foreningen har kunnet mønstre til studiet af hanseatisk historie. Hugo Weczerka giver en oversigt over foreningens årsmøder og skiftende ledelse. Stralsundfredens forhistorie fra mødet i Greifswald få dage efter Valdemar Atterdags erobring af Visby

1361 behandles indgående af Jochen Götze, hvorpå Ahasver v. Brandt analyserer selve forhandlingsforløbet og traktatdokumentet. Særlig opsigtsvækkende er måske Philippe Dollingers vurdering af Stralsundfredens betydning i hanseatisk historie. For Schäfer var den indledningen til hansaens blomstringsperiode, for Rörig var den begyndelsen til nedgangsepoken med overgangen til den protektionistiske politik og splittelsen mellem de enkelte byinteresser. For Dollinger tør den næppe betragtes som et vendepunkt, men snarere som en accentuering i en allerede igangværende udvikling. I en afsluttende artikel tager Heinz Stoob kejser Karl IV's Østersøpolitik op på ny efter Reinckes indgående behandling af temaet; men Stralsundfreden og kejserens forhold til det mecklenburgske fyrstehus drages stærkere ind i overvejelserne i forbindelse med Lybæks stilling til det danske kongevalg efter Valdemar Atterdags død. Med det udførlige jubilæumshæfte er *Hansische Umschau* blevet forvist til et selvstændigt hæfte (Teil II) i jubilæumsåret. Der er god grund til at henvende danske læses opmærksomhed på denne meget alsidige og sagkyndige årlige forskningsoversigt i Hansische Geschichtsblätter. Det er korte anmeldelser af historisk litteratur fra Vest-, Nord- og Østeuropa, samt det hanseatiske centralområde. De beskæftiger sig med alle forhold, der kan have interesse for og relation til handels-, rets-, samfærdsels-, kulturel og politisk historie med kontaktfaser til hanseatisk historie eller tyske hansebyers historie. Man indskrænker sig sjældent til præsentation af bogens eller artiklens hovedtema, men engagerer sig oftest kri-

tisk, dog ifølge sigtet udelukkende med henblik på hanseatisk emnegebet. En overordentlig omfattende og alsidig forskningsoversigt, som især byder på meget af interesse for danske handelshistorikere.

P.E.

Danmarks Riges Breve og Diplomatarium Danicum er igen nedkommet med velskabte bind i begge rækker; det er 3. rækkes 7. bind omfattende de 3 år 1364–1366, virkelig en glædelig begivenhed for danske historikere.

C.R.H.

Diplomatarium Norvegicum eller – som undertitlen oprindeligt lød – Oldbreve til kundskab om Norges indre og ydre forhold, sprog, slægter, sæder, lovgivning og rettergang i Middelalderen, fortsætter, ledet af en særlig kommission under Norsk historisk Kjelde-skrift-Institut. 1. bind udkom midt i forrige århundrede. Nu foreligger 2. hefte af bind XXI (i kommission hos A/S Bokcentralen); hvorefter af dette bind kun registret mangler. Princippet er det gamle, at et bind udsendes, når en passende mængde aktstykker foreligger; de ordnes kronologisk inden for det enkelte bind, og tidsgrænsen nedefter er sat til og med 1575. Aktstykkerne i bind XXI (896 sider) er hentet fra mange arkivfonds; ofte er originalerne nu gået tabt. Fra dansk side kan man glæde sig over, at Langebeks *Diplomatarium* i det danske Rigsarkiv og sammes excerpter i Det kgl. Bibliotek har kunnet være så nyttige ved overleveringen af et stort antal aktstykker.

C.R.H.

Biblioteket i det lokalhistoriske arbejde. Danmarks Biblioteksskole har afholdt

sit første lokalhistoriske kursus, som har fået ovenstående titel. Der var lagt en omfattende plan for de to uger hvor bibliotekarer fra hele landet fulgte 30 dobbelte undervisningstimer. 24 lærere gennemgik en lang række af de emner der er aktuelle for bibliotekernes lokalhistoriske virke, og der blev aflagt besøg på flere institutioner i København: Landsarkiv, Stadsarkiv, By-museum og Det kgl. Bibliotek. Der er grund til at være Biblioteksskolen taknemmelig for dette værdifulde initiativ – og bedst af alt: der meldte sig så mange deltagere at kurset måtte gentages i februar 1973.

K.P.

Roskilde og Kolding under databehandling. Arkitekt Per Jacobi har udsendt et duplikeret hefte med den forskrækkende titel: Visualisering af byplanoplysninger (Kunstakademiets arkitektskole, 1970). Der redegøres her for hvordan »byplanrelevante« oplysninger kan gengives i form af kort, der kan bruges i arkitektarbejde. Lokalhistorikere – med og uden adgang til databehandlingsanlæg – vil imidlertid kunne hente megen inspiration i Jacobis undersøgelser. På grundlag af folkeregisteroplysninger fra Roskilde er der udarbejdet en række kort der viser den geografiske fordeling af byens indbyggere under hensyn til familiestørrelse, alder, erhverv o.s.v. Man kan her direkte aflæse en række interessante forhold, for eksempel: den gennemsnitlige familiestørrelse vokser med afstanden fra byens centrum der stort set beboes af enlige eller barnløse familier, der findes kvarterer hvor procentdelen af skilte og separerede er forholdsvis høj, og de forskellige sociale lag bor i hver sin del af byen. Hvad

det sidste angår, er der ikke blot den ventelige forskel på direktører-fabrikanter og arbejdere, men også på faglærte og ufaglærte arbejdere. Denne undersøgelse – og undersøgelsen af Kolding (anvendelsen af byens ejendomme til boliger, butikker, kontorer o. s. v.) vil være udmærkede udgangspunkter for en historikers eller etnologs arbejde. *K.P.*

Mønstringslister for skibsbesætninger er et omfattende arkivmateriale. Også i England har spørgsmålet om opbevaring, resp. kassation af disse Crew Lists and Agreements 1861–1913 sat sindene i bevægelse. Resultatet blev, at 10 % udvalgt efter statistiske kriterier skulle opbevares i Public Record Office foruden nogle lister for særligt kendte (noteworthy) skibe. Englænderen nøjedes dog ikke hermed. National Maritime Museum fik derefter lov at tage 10 % (kronologisk udvalgt) til opbevaring, og resten stilledes til disposition for forskellige arkiver og andre interesserede institutioner i England og i oversøiske lande. Der udarbejdes nu lister, der viser, hvor de bevarede arkivalier skal søges. En fredsommelig løsning af et kildent spørgsmål. *C.R.H.*

Kadrejere er et af hovedemnerne i Handels- og Søfartsmuseets Årbog 1971, men den indeholder bl. a. også et skifte efter en skipper fra begyndelsen af 1700-årene og en redegørelse for sømandsgravsten på Sild. Kadrejere var de småhandlende, der før i tiden fra både falbød varer til forbisejlende eller til skibe, der lå for anker. Det meste af denne artikel handler om forhold i Helsingør, men der gives også oplysninger om kadrejeri andre steder, både her i landet og ude i verden. *P.M.*

Markfællesskabet i landsbyen og for så vidt også købstaden trænger i dets mangfoldige udformninger stadig til at blive belyst fra nye sider, også i udenlandske mønstre. I England er »open fields« til dels endnu bevaret i Laxton i Nottinghamshire, nu under en slags fredning. I købstaden Stamford i Lincolnshire holdt systemet sig indtil udskiftning så sent som i 1875. Stuart Elliott belyser i *The Agricultural History Review* Vol. 20, 1972, s. 155–169 dette fællesskabs karakter og opløsning med påpegning af årsagerne her til. Bymarken havde 4 vange, der drevs i trevangsbrug, et fænomen også kendt herhjemme; den omfattede 1700 acres, hvoraf 1300 var under plov, 130 eng, 250 anvendt til anden græsning og overdrev. Ejendoms- og brugsforholdene var indviklede; institutioner kom i 1800-årene i besiddelse af jorden i stigende grad, men Markien af Exeter (Cecil-familiens overhoved) på det nærliggende Burghley House ejede dog 985 acres og forpagtede en anselig del af anden jord, der siden bortfæstedes til de egentlige landbrugere, i 1840erne 75, hvoraf de 60 var fæstere under Lord Cecil. Modstandere af lorden var bl. a. den lokale bladejer og en velhavende borgerfamilie, der efterhånden ønskede at realisere sine ejendomme til højest mulige priser. Cecilernes politik står ikke helt klar, men synes præget af et velvilligt patron-forhold fra før-industrielt tid; men forfatteren finder, at dette trak det korteste strå over for en voksende befolkning i købstaden, der ønskede at udnytte først overdrevene nær byen og siden også de dyrkede marker til bebyggelse og anden benyttelse under indhegning. Over for disse kræfter, der tog sig selv til rette,

kom fællesskabet til kort, så meget lettere som købstadssamfundet kun i ringe udstrækning var afhængig af landbruget. Udskiftningen i 1875 kom som en forsinket bekræftelse på en udvikling, der skyldtes hårde økonomiske kendsgerninger. Af interessante iagttagelser i den lille afhandling fortjener at fremhæves, at kartoffeldyrkning under et fællesskab medførte ulemper, idet »stubbene« på kartoffelagre unægtelig måtte blive meget golde, når vangen indtoges til fællesgræsning. C.R.H.

Bondeoptegnelser om fortids landbrug og liv har betydelig interesse. I Fynske Årbøger 1971, s. 16–43 giver Birte Hjorth Pedersen i Optegnelser fra Drejø 1794–1845 uddrag af en gammel bog, skrevet af bolsmand Niels Strangesen (f. 1775, d. 1861). De noget ubehjælpssomme notater har bl. a. interesse ved deres oplysninger fra fællesskabets tid (Drejø udskiftedes først 1832–33). En ombytning af mindre jordstykker 1822 viser, at heller ikke under fællesskabet kan der regnes med absolut stabilitet i jordfordelingen. C.R.H.

Tidsskriftet *Tools & Tillage*, som nu med 3. og 4. hefte for 1970 og 1971 har fuldendt sit første bind, fortjener en vid udbredelse såvel i Danmark som i det øvrige Norden og i udlandet. Det er ved at blive et hovedorgan for den side af den landbrugshistoriske forskning, som især udnytter etnologiens og arkæologiens kildestof af materielle levn. Udsprunget af et internationalt samarbejde, som Danmark er blevet et centrum for, er *Tools & Tillage* naturlig et tidsskrift, der spænder over alle de egne af jordkloden, hvor der har været drevet landbrug i den ene eller

anden form. I de her omtalte hefter behandles emner fra Australien og Indien, fra Rusland, Sachsen, Irland og Skotland. Der gives også meget vigtige bidrag til dansk landbrugs historie. Viggo Nielsen giver en kritisk analyse af udgravede *pløjningsspor fra jernalderen* i Store Vildmose. Grith Lerche gennemgår de bevarede rester af *danske middelalderlige plove*. Endelig skriver Svend Nielsen om *de første høstmaskiner i Danmark*, et tilløb til mekanisering før industrialiseringen.

Fra 1972 er udgivelsen af *Tools & Tillage* overgået fra Gads Forlag til Nationalmuseet. Med 1. hefte af andet bind er tidsskriftet blevet mere internationalt end nogensinde. Det eneste direkte danske er meddelelsen om kulstof-14 dateringen af et plovfragment fra Grindsted. Ellers er der væsentlige bidrag om graveredskaber i Andesbjergene (de såkaldte fodplove) og om russiske pløjeredskaber. Især en artikel om tærskværker i Storbritannien er lærerig også for dansk landbohistorie.

P.M.

Fra produktion til service. Norsk lokalhistorie har altid kunnet lære danske lokalhistorikere meget, og Andreas Ropeids i 1968 afsluttede *Hønefoss boka* (bd. 1–3) danner ingen undtagelse; det gælder især de sidste afsnit af bd. 3, der behandler udviklingen fra 1890 til 1963, hvor byen omformes fra industriby til servicecentrum. Bemærkelsesværdige er især afsnittene om arbejderbevægelsen, afholdssagen, samfærdselen og de sammenfattende analyser i kapitlet »Sentrum og service«, hvor et stort statistisk materiale er inddraget og bearbejdet. Netop denne periode, og de problemer, der her behand-

les, er alt for ofte forsømt i de danske by- og sognehistorier. Spørg bare Dybdahl. Betydning nok virker den moderne bogs udstyr håbløst gammeldags, så her kunne nordmændene for engangs skyld lære noget af os. *H.H.W.*

Vikingerne i den nyere forskning behandles af universitetslektor Inge Skovgaard-Petersen i *Historisk Tidsskrift V* hæfte 3. Samtidig med at Inge Skovgaard-Petersen gør de sidste tiårs litteratur og arkæologiske forskning omkring vikingetiden til genstand for en grundig metodisk kritik med kyndige indblik i historikerens værksted, giver hun et spændende overblik over forskellige sider af vikingetidens historie. I større afsnit behandles vikingetogene, bosættelserne i England og Rusland, handelen, byerne og samfundsdannelsen. Hovedformålet er dog at lære os ikke blot at lade os underholde ved historisk litteratur, men at tage stilling til det vi læser. En yderst nyttig kunnen også på andre områder end vikingetidens historie. Inge Skovgaard-Petersens sprog er let at læse, og hun identificerer sig på en sympatisk måde også med læsere uden andre forudsætninger end den fælles interesse for emnet. *H.L.*

Mordet i Finderup fylder størsteparten af *Skalk* nr. 6, 1971, og i kronikken prøver museumsinspektør Erik Kjersgaard at opklare den 700 år gamle mordgåde. Som bagmand for kongemordet udpeger han hertug Valdemar af Sønderjylland. Kjersgaard argumenterer bravt for denne teori – og kunne måske have fundet endnu flere argumenter i Yrvings bog om mordet. Det er både dygtigt gjort og spændende. *K.P.*

Dronning Margrete og Kalmar-unionens forhistorie er emnet for en svensk doktorafhandling skrevet af amanuensis Michael Linton, Aarhus. En anmeldelse i (*Svensk*) *Historisk Tidsskrift* nr. 1, 1972, har givet anledning til et replikskifte mellem forfatteren og hans opponent, Beata Losman (samme tidsskrift nr. 2, 1972). Linton er siden vendt tilbage til emnet i *Scandia* bd. 39, h. 1: *De ekonomiska förutsättningarna för drottning Margaretas politiska program.* *K.P.*

Studenterkår i det 16. århundrede. Gennem udgaver af universitetsmatrikler og mange spredte artikler i de personalhistoriske tidsskrifter kan man følge de danske studenters vandringer til de europæiske universiteter i bl. a. det 16. århundrede. Gennem stambøgerne kan man komme dem en smule ind på livet, men et enestående indblik i deres kår giver Peder Jensen Hegelunds almanakoptegnelser fra Leipzig og Wittenberg 1565–69. Disse er udnyttet af lektor Bue Kaae i »*Studenter fra Ribe i Leipzig og Wittenberg i det 16. århundrede*«. (Fra Ribe Amt 1970). *H.H.W.*

Den danske adel har i tidens løb mistet mange privilegier. Nu sættes der også spørgsmålstegn ved berettigelsen af det eksklusive udvalg af adelsslægter, som finder optagelse i Danmarks Adels Aarbog og *Nyt dansk Adelsleksikon*. Afgrænsningen af adelskab i Danmark har hidtil udelukkende bygget på Anders Thisets opfattelse, der kun anerkendte den gamle indfødte adel og de adelige familier, som havde fået individuelt adelspatent. I *Historisk Tidsskrift V* hæfte 3 tager arkivar Niels G.

Bartholdy i en artikel med titlen Adelsbegrebet under den ældre enevælde 1660–1730 – oprindeligt en specialeafhandling – denne opfattelse op til revision. Bartholdy hævder, at der med enevælden indførtes et nyt adelsbegreb baseret på rangforordningen. Han fremlægger beviser både i form af en mere teoretisk analyse af den ældre enevældes adelsbegreb og i form af konkrete eksempler på, at borgerligt fødte i de tre øverste rangklasser fik adelige privilegier på linje med og i samme omfang som medlemmer af de gamle adelsfamilier. Dette rangbestemte adelsbegreb, der tillader borgerlige en hidtil ukendt social opstigning var i overensstemmelse med enevældens behov og en forudsætning for den følgende tids opbygning af en loyal embedsmandsstand.

H.L.

Treårskrigen 1848–50 kan stadig belyses med nyt stof. I Fynske Årbøger 1971, s. 56–115 udgiver Hans Henrik Jacobsen med en god indledning og afslutning samt noter En fynsk jægers dagbog med tegninger og digte fra treårskrigen. Den er fortalt af Anders Nielsen, født 1825 i Gamborg, og indført i en tidligst i sommeren 1850 udgivet lommebog; optegnelserne slutter 15. juni 1850, da bogen er udskrevet. Notaterne er indskrevet under indkvartering på halvøen Kegnæs på Als i vinteren 1849–50 og foråret derefter. A.N. var med i slagene ved Kolding 23. april 1849 og i Frederits 6. juli s. å. og skildrer levende kampene; en vis kunstneråre havde denne fynske bonde, der gør digte og tegninger; bedst synes de sidste i deres primitivitet, 30 af originalens 63 farvelagte er aftrykt, desværre uden farver.

C.R.H.

Automekaniker er et nyt erhverv, der naturligvis har eller skal have sin historie. I Danmarks tekniske Museums Årbog 20. årgang, 1972, s. 5–33 aftrykkes smedemester Viggo Jensens En automekanikers erindringer, formentlig nedskrevet i december 1932, om hans arbejde i Dansk Automobil- og Cykefabrik, St. Kongensgade, København; her byggedes det første 4-hjulede motordrevne køretøj i Danmark og siden nye typer, fra 1904–06 karakteriseret som gode og driftssikre. 1907–17 var V. J. leder af H. C. Christiansens værksted på Strandboulevarden med repræsentation bl. a. for Renault og Michelin og med egen karosserifabrik. Fra 1909 arbejdede han også som flyvemekaniker og do-konstruktør, bl. a. af de to »Maager«. Det er personlige minder fra en maskinelt set primitiv tid, der afgjort har fortjent at blive draget frem.

C.R.H.

Fynboernes oprør i august 1943 beskæftiger fortsat Hans Kirchhoff. I Fynske Årbøger 1971, s. 139–65 offentliggør han »Bogense, Assens, Fåborg og Kerteminde. Fire studier i det fynske oprørs historie«. Vi er her i »verdenshistoriens sidekulisser«, hvor forfatteren er fængslet af studiet af den dybtgående politiske krises opståen i små, stabile bysamfund og følger konflikter mellem de demonstrerende arbejdere, en del af borgerne og på den anden side øvrigheden, kommunalpolitikere og organisationerne, der også i »oprøret« skal have set »et angreb mod deres egen status og position«; fremstillingens detaljer er veldokumenterede. Kirchhoff, der overlegent udnytter presse (legal og illegal), interviews og korrespondance med endnu

levende aktører samt det store arkivstof, finder ikke bevis for, at odensekommunerne skal have haft en kommandocentral med virksomme agenter over hele Fyn, man kunne selv i Assens og andre steder. C.R.H.

Slædekørsel på tornysteret var en af de fornøjelser, skoledrenge kunne hengive sig til i de gode, gamle dage. I Randers kan man dokumentere dette ved hjælp af et fotografi af et opslidt tornyster, på hvilket læderklappen er erstattet af en træklap. Det er blot en af de festlige og interessante ting, man kan se sig til i Ole Warthoe-Hansens glimrende »Skolehistorisk Billedbog fra Randerseggen og Djursland«, udgivet i samarbejde mellem Selskabet for dansk Skolehistorie og Historisk Samfund for Randers Amt. I denne bog ser man, hvorledes et righoldigt og omhyggeligt indsamlet billedmateriale i vor visuelt indstillede tidsalder kan udnyttes, så det giver en lettilgængelig og fængslende fremstilling af en egns folkeskolehistorie. John Heide har tilrettelagt bogen, så det historiske stof – som også forfatteren har aktuelle kommentarer til – fremtræder på en tidssvarende og vedkommende måde. Selv ikke-historisk interesserede vil uvægerligt få lyst til at blade i det nydelige hæfte og gennem stoffets alsidige behandling sikkert få appetit på mere. Et eksempel til efterfølgelse! Ki.P.

Kareter og arbejdsvogne kan man se på Nationalmuseets udstilling »Vogne i Brede«, hvor der vises hestekøretøjer fra 1720-erne til ca. 1930. Som en introduktion til udstillingen har overinspektør Holger Rasmussen skrevet et smukt lille hæfte, hvori han fortæller

om kørsel med hestevogne og om forskellige typer af vogne til person- og arbejdskørsel. Nogle stregtegninger viser vognenes konstruktion; og hæftet, der har samme titel som udstillingen, afsluttes med henvisninger til litteratur om færdsel til lands. Forresten må det også nævnes, at Mads Stage har udført 4 dejlige illustrationer af udvalgte vogne fra udstillingen. P.M.J.

Fremstilling af vognhjul er et usædvanligt emne i en lokalhistorisk årbog. Det gælder også *hotelhistorie*. Om begge dele kan man få noget at vide i Bornholmske Samlinger 1971. P.M.

Øl og malt. NEU (Nationalmuseets etnologiske undersøgelser) har som spørgeliste nr. 34 ved museumsinspektør Birte Stig Jørgensen udsendt »Brygning af øl«. Det er på høje tid, hvis der skal reddes nogle oplysninger om denne vigtige syssel. Folk, der mener at have noget på hjerte at meddele, kan rekvirere spørgelisten fra Nationalmuseet, adr. Brede. Et vigtigt led i ølfremstillingen var maltproduktionen, som ofte foregik i fællesskab. Til belysning heraf, og af andre fællesforetagender i landsbyen, findes et interessant stykke i Fra Ribe Amt 1970 af Iver Aalling og H. K. Kristensen: Køllehuse og nogle småforeninger.

H.H.W.

Folkelig kagekunst er den betegnelse som Ribe-antikvaren Mogens Bencard spøgende bruger om de terracotta-arbejder, som fra o. 1540 kom til at spille en rolle i adelig og borgerlig arkitektur i Nordtyskland og Danmark. I en artikel »Nordtyske terracotta-arbejder fra Ribe-egnen« i *Mark og Mon-*

tre 1971 tager Bencard sit udgangspunkt i 2 medailloner af rødbrændt ler, som findes på Ribe Museum. Der er grund til at formode, at de to medailloner – som de eneste stykker i Danmark – kan henføres til Hans Fhases værksted i Lübeck. De markerer således igen en gang Ribes internationale forbindelser i fortiden. Også Statius von Dürens værksted i Lübeck leverede i midten af 1500-tallet terracotta-arbejder til Danmark. Disse omtales i et særligt afsnit, og der sluttes med en kort beskrivelse af terracotta-udsmykningerne på Riber Kærgaard og Brejninggaard. For den sidste gårds vedkommende i det væsentlige bygget på Birte Marie Ivertsens artikel i Hardsyssels Årbog 1968. *Ki.P.*

Lyngby kirkes kalkmalerier er titlen på den nydelige publikation, hvormed historisk-topografisk selskab for Lyngby-Taarbæk kommune markerede sit 40-års jubilæum. Axel Bolvig bruger den første halve snes sider til at beskrive og forklare langhusets rigt dekorerede hvælv. De tilsyneladende tilfældigt sammenstillede malerier er udført henimod år 1500 og viser først og fremmest scener af Kristi liv, men giver også plads for billeder af helgener og narrefigurer, samt en stor mængde dyr og planter. Billedernes overvældende rigdom får man et glimrende indtryk af gennem bogens 50 detailoptagelser, hvoraf mange er helsidesillustrationer og ikke få gengives i farver. Det vellykkede resultat skyldes ikke mindst fotograf Lenart Larsen og Middelboes reproduktionsanstalt. *M-L.J.*

Landsteder i Københavns omegn er hovedtemaet i Gentofte-bogen 1971. Ef-

ter en pause på 7 år har Historisk-topografisk Selskab for Gentofte, takket være en kommunal bevilling, kunnet genoptage sin publikationsvirksomhed. Den nydelige årbog indeholder – foruden artikler om Dyrehaven og Begivenheder i kommunen – afhandlinger om Øregård, Hvidøre og Landliggere og lyststeder i det gamle Ordrup. Endelig beretter kontorchef Kai Stage meget charmerende om sin bedstefar Lorenz Frølichs hjem på Blidah og den kunstnerkreds der samledes der. Der kunne skrives en spændende bog om de københavnske landsteder og deres kulturhistoriske betydning. *K.P.*

Lægeforeningens boliger på Østerbro er et fornemt arkitektonisk og socialt monument. De blev til efter kolera-epidemien 1853, blev fredet godt 100 år senere, men er nu genstand for attentat – kommunen ser dem gerne revet ned til fordel for nybyggeri. Som en appel om at undgå dette fatale fejlgreb har Erik Hansen og Mette Pihler 1971 udsendt en nydeligt illustreret bog med ovenstående titel. Der redegøres for den historiske baggrund for boligernes opførelse, deres anlæg og arkitektur, og der sluttes af med mindre afsnit om miljøet i »Brumleby«. *K.P.*

Fiskerlejet Humlebæk, hvor den gamle husbebyggelse langs stranden i sjælden grad er bevaret, afhandles af Asger Schmelling i Årb. Frborg Amt 1971, s. 5–159. Her er husenes og deres beboeres, havnens og fiskeriets historie gennemgået; der fortælles også om Krogerup, hvorfra husene tidligere bortfæstedes, og det nu så kendte Louisiana, hvis hovedbygning er opført i flere etaper i 1850'erne og navngivet af

Alexander Brun efter hans 3. ægtefælle Louise, f. Wolff. En god, dokumenteret og velillustreret behandling.

C.R.H.

Odenses middelalderlige arkæologi er et nyt og fremtrædende emne i årgang 1970 og 1971 af Fynske Minder. Her skriver Finn Grandt-Nielsen om to middelalderlige stenhuse og udgravningerne omkring dem. Udgangspunktet for undersøgelserne var en hvælvet kælder, der egentlig har været kendt længe. Den er nu reddet fra ødelæggelse ved at blive flyttet væk fra trafikens malstrøm i en ny gade tværs gennem bykærnen.

P.M.

Fyn og digterne bliver oftest præget af H. C. Andersen. Birger Isaksen skildrer i Fynske Årbøger 1971, s. 116–38 Sophus Michaëlis og Odense og her er Andersen kun en bifigur, mens S. M., en fattig (teater)skrædders begavede søn, får sit forhold til barndomsbyen vel belyst.

C.R.H.

Sognehistorie fra hovedsageligt de store landboreformers tid er resultatet af Svend Frederiksens: Aasum, Træk af sognets historie (Historisk Samfund for Fyn, 1968). På grundlag af ryttergods- og udskiftningsarkivaler m. m. redegøres for især gårdhistorien i tiden før og efter 1800 med ledsagende afsnit om f. eks. sognets fattigvæsen, indførelsen af Roskilde konvents psalmebog o. lign.

T.D.

Duborg-Skolen ved Flensborg har i anledning af et jubilæum udsendt et lille skrift på 76 sider. Skolens spændende

og omvekslende historie er levende skildret af fhv. skoledirektør Bernhard Hansen og rektorerne Henry Jensen og Knud Fanø – henholdsvis perioderne 1920–46, 1946–62 og 1962–70. Lektor Thomas Madsen har skrevet biografier af de lærere der har virket eller virker på skolen, og en kort elevstatistik afslutter det velillustrerede hefte.

K.P.

Abonnenterne får noget for pengene. Da Fortid og Nutid startede i 1914 var det planen at tidsskriftet skulle udkomme med 128 sider om året. Senere blev siderne større og årgangene blev også tykkere. Det er dog navnlig i de sidste år at omfanget er vokset. Det netop afsluttede bind 24 var på 776 sider, mens bind 23 var på 536 sider. Her er der altså sket en forøgelse på 45 %, og bindet er da også det hidtil største i tidsskriftets historie. Årgang 1971 var på 304 sider – omtrent 2½ gange så stort som de første årgange. Udvidelsen hænger sammen med en glædelig vækst i abonnementstallet. 1960: 330 abonnenter, 1966: 450, 1969: 900 og 1972: 1114. Dertil skal lægges 358 abonnerende foreninger og anmeldelseseksemplarer, så i dag udsendes Fortid og Nutid i et oplag på 1472 stk. – man regner med at det største faghistoriske tidsskrift i Norden har 1700 abonnenter. De mange abonnenter har holdt prisstigningerne nede. Bortset fra porto- og momsstigning har abonnementsprisen været uændret siden en mindre justering for 6 år siden. På den baggrund håber vi abonnenterne vil forstå den stigning der nu er sket.

K.P.